

ŽELJKO ŠKULJEVIĆ: *O(BEZ)DRUMLJENOST ILI POKUŠAJ NEŠTO DRUGAČIJEG FILOZOFSKOG „LUTANJA“*

(Eidos, Zenica, 2019, 242.)

Ana Galić

JU Muzička škola „Vlado Milošević“, Banja Luka
ana.galic.bl@gmail.com

Udruženje za filozofiju i društveno-humanistička istraživanja Eidos je kao izdavač, u okviru biblioteke Theoria, 2019. godine posthumno objavilo izbor tekstova redovnog profesora Univerziteta u Zenici Željka Škuljevića, pod naslovom *O(bez)drumljenost ili pokušaj nešto drugačijeg filozofskog „lutanja“*. Ovo djelo ima 242 stranice i podijeljeno je u 22 poglavlja, sa bilješkom o autoru na kraju.

U prvom poglavlju čitamo obraćanje Arasa Borića autoru, a čitaoci se upoznaju sa tragičnim okolnostima u kojima je isti¹ dovršavao ovaj rukopis. Naznačen je štimung filozofskog opusa autora, u istraživanju nesvakidašnjih i skoro zabranjenih misli u tokovima istorije filozofije.

U narednom poglavlju čitamo predgovor Bernarda Harbaša. Harbaš pronalazi nekoliko pojmova kojima se autor konstantno vraća, a to su: tijelo, ateizam, hedonizam, marksizam, kirenaička i Nietzscheova filozofija, kojima se u njegovom opusu filozofija potvrđuje kao kritika tradicionalnih postavki.

Trećim poglavljem otpočinje i rad

samog autora gdje se upoznajemo sa mitskim, saradnjom mita i filozofije i neprevaziđenosti mitskog mišljenja u formulisanju filozofskih problema.

U naredna dva poglavlja čitamo o presokratovcima i Nietzscheu. Autor nastavlja izlaganje o kretanju filozofske misli, stvarajući poveznicu, odnosno prelaz i konačni raskid između mitske svijesti i prvih filozofa u Joniji: Talesa, Anaksimena i Anaksimandra. Nakon Jonjana okreće se Heraklitu, Pitagori, Ksenofanu i Parmenidu, zaustavljajući se na Heraklitu i nerazumijevanju kojima se služimo do danas, a čije tumačenje nam je ponudio Aristotel, odnosno Platon, tj. Kratil. Heraklit i Nietzsche kao da piju vodu sa istog izvora, te ih autor privodi jednog drugome, služeći se i Finkovim tumačenjem Nietzscheove zabludnosti kada je Parmenid i njegovo učenje o bitku i nebitku u pitanju. Naposljetku, potpomažući se Finkom, autor izdvaja središte Nietzscheovog učenja u Heraklitovom 52. fragmentu: „Vrijeme svijeta je igrajuće dijete, što kamenčiće premješta; kraljevstvo djeteta“.

U sedmom poglavlju čitamo susretanje Empedokla i Hölderlina, posljednjih velikih (helenskih) pjesnika. Empedoklo je, zajedno sa Hölderlinom, i „pjesnik-druid, filozof-prorok“, ili jednostavno – miljenik bogova, ali sa autorovim naglaskom - posljednji. I jedan i drugi, postavljajući čovjeka značenjski bitno u kosmos, koji bez nas ljudi i ne znači nešto previše, puninu osjećaju u čovjekovom zasluživanju života, u ostvarenom jedinstvu sa „sfairom“:

„Možda je u Hölderlina Empedoklo (za)stao na pola puta, ali je zato u Empedokla Hölderlin izašao sa delfskim vijencem na glavi, ovjenčan.“²

U osmom poglavlju čitamo o starijim i mlađim sofistima, odnosno o Protagori, Prodiku, Hipiji i Antifonu, kao i Gorgiji, Trasimahu, Eutidemu i Dionisiodoru, gdje se razmatra njihovo više negativno tretiranje od strane istorije i istorije filozofije, nego pozitivno, a zahvaljujući ponajviše Platonu i njegovom obrušavanju na mlađe sofiste. Generalizovane kritike sofistike bi se mogle zaokružiti ovako: da ona koristi lukavstvo nad emocijama prilikom uvjeravanja, zatim logičku uređenost dokazivanja i na kraju, sofistika se služi svađom – borbom, takmičenjem, prepiranjem. Koristeći se Aristotelovim učenjem (*Sofistička pobijanja*), ali i kasnije Schopenhaureovim, sofistima se pripisuje etiketa „eristike“.

O Sokratu i usporedbi sa sofistima, ovim starijim, čitamo u narednom, devetom poglavlju. O sličnostima i razlici Sokrata i sofista govorilo se puno, a Hegel piše da lijepo, dobro, istinito i pravedno kao prva i posled-

nja svrha pojedinca ipak nikad neće naći svoje mjesto u sofista, nego samo u Sokrata. A autor nam iznosi i analizu Betty A. Sichel o tome da li je Sokrat bio sofist, a zaključuje se sljedeće – umjesto laskanja, Sokrat koristi ironiju; sa navođenjem logički nesavršenih dijaloga u Protagori i Menonu, Sokrat nije opterećen apsolutno uspješnim dokazivanjem izrečenog; i na kraju, Sokrat koristi sofističke metode prepiranja, ali da bi pobijedio same sofiste, ne da bi uvećao svoje znanje.

O Sokratu čitamo i u desetom poglavlju, gdje autor razmatra Sokratovu krivicu upoređujući Sokrata kao pjesnika i Sokrata kao filozofa. Sokrat se drznuo pjevati, držati za bitno ono što govore pjesnici, dok se već naveliko služilo razumom i istinom, a to nije dobro prošlo. Ostaje otvoreno pitanje da li je filozofija nadišla pjesništvo i da li se pojmovima može spoznati sve što jest.

O kirenaicima čitamo u jedanaestom poglavlju. Za njih je razum podloga vrline, te nezavisnost i sloboda, a konačno i okrenutost praktičnoj životnoj mudrosti i osjećaju kao mjerilu istinitosti, upravljajući se čak zaključno zadovoljstvu kao jedinom dobru po prirodi. Poseban osvrt na Aristipa približiće nam njegovo sljedbeništvo Sokrata, njegov sofizam i uzimanje novaca (što više od glupih, a što manje od inteligentnih) i veoma živi karakter i primamljivu neobičnost ovog naučenjaka.

O heterizmu i (ne)moralnosti grčkog braka čitamo u dvanaestom poglavlju oslovljenom *Saga o Aspasiji i Periklu*. Alka, Neera, Fana, Aspasija i Targelija neke su od nezakonitih žena ili hetera sa

² Škuljević, Ž. (2019) *O(BEZ)DRUMLJENOST ili pokušaj nešto drugačijeg filozofskog „lutanja“*. Zenica: Eidos, 51.

kojima su Atinjani upražnjavali odnose i imali djecu. Potreba za heterama donekle se pravda potrebom za uvećanjem stanovništva, izostavljajući nemoral koji leži u instituciji braka i spolnih odnosa muževa. Najznačajnija figura među navedenim heterama jeste Aspasiya, Periklova ljubica, obdarena retorskim umijećem i znanjem generalno koja predstavlja i mogućnost žene da postane filozofkinjom.

Sljedeće poglavlje nam donosi predstavljanje Aristoksena iz Taranta i njegove biografije kao književno-filozofskog žanra. Postoji dvostrukost u pisanju njegovih biografija, čitamo, a ta je da je Aristoksen, kao osnivač biografije kao posebnog književnog roda, s jedne strane, unosio vrijednosne sudove u ispisivanje istorije o nekom odabranom slavnom licu svoga doba, s druge strane (prigovori upućeni na njegovo procjenjivanje nečijeg života i djela ponajviše se odnose na njegovu zlobu i zlonamjernost kada su određena imena u pitanju).

Roscelinov realizam naslov je četrnaestog poglavlja i tu se ispituje odnos razuma i sumnje sa vjerom i dogmama, sholastičko suprotstavljanje nominalizma i realizma ili ukratko odnos filozofije i religije. Ovdje je Roscelin izdvojen zbog primjene svoga učenja o nepostojanju univerzalija, o opštosti kao pukoj riječ i i sl. na hrišćanske dogme, što konsekventno znači da sveto trojstvo kao jedna takva pomenuta opštost takođe ne postoji.

U *Drugačijem licu renesanse*, petnaestom poglavlju ove knjige, čitamo o ulozi žene u ovoj epohi humanističkog preproda. Autor ističe kurtizane u opisu ravnopravnog položaja žene i

poredi ih sa grčkim heterama - kako je tijelo nakon srednjeg vijeka vaskrslo u svom antičkom značaju, kurtizane su strastima i individualnošću prodrle do najpoželjnijih partnerki za ozbiljne ili romantične veze, tako da su neke od njih bile i najmoćnije žene Italije (primjer Veronice Franco, venecijanske pjesnikinje).

U šesnaestom poglavlju čitamo o (ne)popularnosti transcendentne filozofije, odnosno o životu i radu Immanuela Kanta - njegov specifični jezik, način izlaganja i nepopularnost spekulativne filozofije ipak nije zaustavio istorijsku prekretnicu ka novovjekovnom mišljenju, kada je 1781. godine izašla Kantova *Kritika čistog uma* i otpočela era njemačkog klasičnog idealizma.

U sedamnaestom poglavlju poglavlju oslovljenom *Kuda se sve platonizam ne uvlači!* čitamo o Marxu i njegovom radu; o razlici Demokritove i Epikurove fizike, jedva slabom pozivanju na Platona i uopšteno o razbijanju do tada uvriježene filozofske misli zarad možda nove filozofije.

O hybrističnosti ili auto-hybrističnosti autor razmišlja u kontekstu Nietzscheove filozofije u narednom, osamnaestom poglavlju i otkriva nam „nietzscheanski humanizam“, nepotkupljivost i neukrotivost i filozofiju koja nije apstrakcija nego „žrtvovanje za čovječanstvo.“

U *Pohvali dobrome umu* i *Krležina mudroslovna plovidba*, dva naredna poglavlja, autor nam približava „opštu i trajnu“ misao Seada Imamovića, uprkos svih gadosti 20. vijeka, te razularenog kritičara koji se dohvatio filozofije – Miroslava Krležu.

U dvadesetprvom i posljednjem poglavlju ispisanom od ruke samog autora čitamo o posjeti Bernard-Henri Levy-a Bosni (Zenici) i o barbarstvu prisutnom na ovim prostorima.

Umjesto pogovora: Željko Škuljević – glasnik sa agore, jeste i posljednje poglavlje ove knjige, koje je ispisan od strane Spahije Kozlića kao posveta autoru i sjećanju na njihovo poznanstvo.

Tekstovi koji sačinjavaju ovu knjigu upućuju na autora izuzetne radoznalosti, strastvenog i istraživanju naklonjenog filozofa, koji na sebi svojstven način opominje čitaoca na vječitu potrebu vraćanju ka izvorima, ne samo filozofije nego i cjelokupne civilizacije. Knjigu preporučujemo ljubiteljima Starih Grka, kirenaika, sofista, te Marxa i Nietzschea, odnosno poštovaocima helenske energije i poetski predstavljenog mišljenja.